

Maria Jolanta Orłowska

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy

**POTENCJAŁ PRODUKCYJNY GOSPODARSTWA O RÓŻNYM
KIERUNKU PRODUKCJI WYBRANYCH KRAJÓW UNII
EUROPEJSKIEJ W PIERWSZYCH LATACH PO AKCESJI**

*PRODUCTION POTENTIAL OF FARMS WITH DIFFERENT DIRECTIONS
OF PRODUCTION FROM SELECTED COUNTRIES OF THE EUROPEAN
UNION IN THE FIRST YEARS AFTER THE ACCESSION*

Słowa kluczowe: potencjał produkcyjny, wielkość ekonomiczna, powierzchnia użytków rolnych, nakłady pracy ogółem, nakłady pracy własnej, aktywa

Key words: production potential, economic size, total utilised agricultural area, total labour input, unpaid labour input, total assets

Synopsis. Możliwości produkcyjne i dochodowe gospodarstw wyznacza ich potencjał produkcyjny, który określa ich szanse rozwojowe. Źródłem danych do badań były „Wyniki Standardowe FADN” gromadzone według jednolitych zasad w komputerowej bazie publikowanej na stronie internetowej Unii Europejskiej. Dla zmniejszenia wpływu czynników losowych, analizy przeprowadzono na średnich za lata 2004-2008. Możliwości produkcyjne i dochodowe (wyznaczające możliwości rozwojowe) określone potencjałem produkcyjnym polskiego przeciętnego gospodarstwa w badanych latach były mniej korzystne niż analogicznego gospodarstwa wybranych krajów, które wraz z Polską weszły w 2004 r. do Unii Europejskiej.

Wstęp

Zgodnie z neoklasyczną teorią ekonomiczną Saya, proces produkcji w rolnictwie opiera się na trzech podstawowych czynnikach: ziemi, pracy i kapitale [Hunek 1975]. Marshall dodaje czwarty – organizację, który w gospodarce rynkowej obejmuje: przedsiębiorczość, kierownictwo i zarządzanie. Czynniki te składają się na potencjał każdego gospodarstwa. Gospodarstwo rolnicze stanowi więc zorganizowany zespół czynników (sił wytwórczych) koniecznych do wytwarzania produktów rolniczych [Manteuffel 1979]. Zróżnicowanie rozwoju rolnictwa jest spowodowane, m.in. różnym wyposażeniem w czynniki produkcji [Rychlik, Kosieradzki 1978, Kukuła, Krasowicz 2006]. Zależy więc od potencjału poszczególnych gospodarstw.

W 2004 roku do Unii Europejskiej (UE) przystąpiły: Cypr, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Polska, Słowacja, Słowenia, Republika Czeska i Węgry. Po integracji kraje te zostały objęte Wspólną Polityką Rolną (WPR), której zadaniem jest zapewnienie rolnikom dochodów pozwalających na godziwy poziom życia oraz rozwój gospodarstw [Czyżewski, Henisz-Matuszczak 2004]. Możliwości produkcyjne i dochodowe gospodarstw wyznacza ich potencjał produkcyjny, który określa ich szanse rozwojowe.

Celem pracy była ocena potencjału produkcyjnego przeciętnego gospodarstwa oraz przeciętnego gospodarstwa wybranych typów rolniczych (TF8) w Polsce i wybranych krajów Unii Europejskiej w pierwszych latach po akcesji.

Materiał i metodyka badań

Źródłem danych do badań były „Wyniki Standardowe FADN” gromadzone według jednolitych zasad w komputerowej bazie publikowanej na stronie internetowej Unii Europejskiej [www.ec.europa.eu/agriculture/rica]. Przedstawiają one wartości średnie dla grupowanych gospodarstw. Gospodarstwa w bazie stanowią statystycznie reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych funkcjonujących na obszarze UE. Analizą objęto gospodarstwa rolnicze wybranych krajów, które wraz z Polską w 2004 r. weszły do UE. Ze szczegółowej prezentacji wyników wyłączono kraje o mniejszym znaczeniu rolnictwa (Cypr, Malta, Słowenia). Dla zmniejszenia wpływu czynników losowych, analizy przeprowadzono na średnich z badanego okresu (lata 2004-2008). Potencjał produkcyjny przeciętnego polskiego gospodarstwa i wybranych krajów UE będących w polu obserwacji FADN zmierzono: powierzchnią użytków rolnych,

wielkością ekonomiczną, nakładami pracy ogółem, nakładami pracy własnej i nakładami pracy najemnej oraz wartością aktywów ogółem. Przedstawiono także strukturę aktywów.

W badaniach zastosowano metody analizy szeregów statystycznych, metody analizy pionowej i poziomej, wizualizację przy pomocy wykresów.

Wyniki badań

W latach 2004-2008 przeciętne polskie gospodarstwo rolne (prowadzące rachunkowość unijną) charakteryzowało się najmniejszą średnią powierzchnią użytków rolnych spośród badanych gospodarstw. Było to gospodarstwo średnio małe, gospodarstwa pozostałych państw, to gospodarstwa bardzo duże¹. Jednak największymi obszarowo były gospodarstwa słowackie, Republiki Czech oraz Estonii. Podobna prawidłowość wystąpiła w gospodarstwach z: uprawami polowymi, krowami mlecznymi, zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym, mieszanym. Spośród gospodarstw specjalizujących się w uprawach ogrodniczych największymi obszarowo były gospodarstwa Republiki Czech i Estonii, z uprawami trwałymi – Łotwy, Republiki Czech i Litwy, natomiast ze zwierzętami ziarnożernymi – Litwy, Łotwy, Republiki Czech. Polskie największe obszarowo, przeciętne gospodarstwo w badanych latach było nastawione na uprawy polowe (23,3 ha), zwierzęta żywione w systemie wypasowym (19 ha), z krowami mlecznymi (18,9) ha (tab. 1).

W pierwszych latach po akcesji największą wielkością ekonomiczną² charakteryzowało się średnie gospodarstwo słowackie (125,8 ESU) i Republiki Czech (111,2 ESU) (należały do bardzo dużych) oraz Węgry (21,5 ESU) i Estonii (19,4 ESU) (gospodarstwo średnio duże). Przeciętne badane łotewskie gospodarstwo to gospodarstwo średnio małe (12,3 ESU). Najmniejszymi były: średnie gospodarstwo polskie (9,9 ESU) i litewskie (9,3 ESU).

Tabela 1. Powierzchnia użytków rolnych i wielkość ekonomiczna średniego gospodarstwa w Polsce i wybranych krajów UE w latach 2004-2008 w zależności od nastawienia produkcyjnego
Table 1. Total Utilised Agricultural Area and economic size of the average farm in Poland and selected EU countries in 2004-2008, depending on the purpose of the production

Kraj/ Country	Razem TF8/ Total TF8 grouping	Uprawy polowe/ Field- crops	Uprawy ogrodnicze/ Horticultural culture	Uprawy trwałe/ Other per- manent crops	Krowy mleczne/ Milk cows	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym/ Other grazing livestock	Zwierzęta ziarno- żerne/ Granivores	Mieszane/ Mixed
Powierzchnia użytków rolnych [ha] (SE025)/Total Utilised Agricultural Area (SE025)								
Republika Czeska/CZ	240,0	243,1	25,5	39,3	200,1	202,6	26,6	444,9
Estonia/EW	124,5	110,7	23,9	-	194,6	113,8	-	124,9
Węgry/H	53,1	66,2	7,2	15,0	75,3	81,1	10,2	71,1
Litwa/LT	50,5	70,6	72,7*	27,9	38,3	42,3	83,5	41,2
Łotwa/LV	61,7	89,2	3,7	39,8	50,8	63,9	71,1	49,6
Polska/PL	16,8	23,3	3,4	7,5	18,9	19,0	14,5	14,7
Słowacja/ SK	548,5	382,9	-	-	769,0	619,3	-	1093,9
Wielkość ekonomiczna [ESU] (SE005)/Economic size (SE005)								
Republika Czeska/CZ	111,2	105,5	92,8	47,8	77,0	28,7	235,0	190,8
Estonia/EW	19,4	15,3	17,4	-	36,0	6,1	-	18,1
Węgry/H	21,5	20,5	15,0	15,5	44,9	12,4	38,8	28,7
Litwa/LT	9,3	13,2	45,2*	15,3	5,7	4,7	71,9	7,4
Łotwa/LV	12,3	15,5	15,3	9,7	9,3	5,0	244,3	8,4
Polska/PL	9,9	8,9	18,2	7,7	11,3	10,9	17,9	8,3
Słowacja/ SK	125,8	91,1	-	-	151,7	73,0	-	283,2

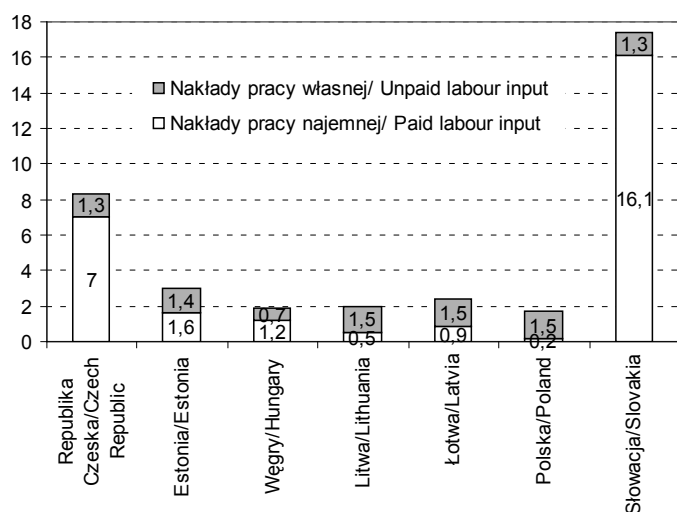
* gospodarstwa z uprawami ogrodniczymi wystąpiły tylko w 2006 r. dlatego pominięto je w analizach/*Households with horticultural crops occurred in 2006 alone, therefore they were omitted in the analysis*

Źródło: opracowanie własne na podstawie FADN 2004-2008

Source: own study based on FADN 2004-2008

¹ Grupowanie gospodarstw według powierzchni użytków rolnych: do <5 ha – bardzo małe, 5<10 ha – małe, 10<20 ha – średnio małe, 20<30 ha – średnio duże, 30<50 ha – duże, więcej niż 50 ha – bardzo duże.

² Grupowanie gospodarstw według wielkości ekonomicznej: do <4 ESU – bardzo małe, 4<8 ESU – małe, 8<16 ESU – średnio małe, 16<40 ESU – średnio duże, 40<100 ESU – duże, więcej niż 100 ESU – bardzo duże.

Rysunek 1. Nakłady pracy własnej (SE015) w FWU (FWU – jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit) i pracy najemnej (SE020) w AWU w średnim gospodarstwie w Polsce i wybranych krajów UE w latach 2004-2008

Figure 1. Expenditures of own work (SE015) in the FWU and employment (SE020) in the AWU in the medium farm in Poland and selected EU countries in the years 2004-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie FADN 2004-2008
Source: own calculations based on FADN 2004-2008

Spośród gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych, uprawach ogrodniczych, uprawach trwałych największe ekonomicznie było średnie gospodarstwo Republiki Czech, z krowami mlecznymi, zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym, mieszanych przeciętne gospodarstwo słowackie, natomiast z nastawionych na zwierzęta ziarnożerne średnie gospodarstwo łotewskie. Polskie przeciętne gospodarstwo z uprawami polowymi (8,9 ESU), uprawami trwałymi (7,7 ESU), zwierzętami ziarnożernymi (17,9 ESU) i mieszane (8,3 ESU) należały do najmniejszych spośród badanych gospodarstw (ze względu na kierunek produkcji). Natomiast polskie przeciętne gospodarstwo specjalizujące się w uprawach ogrodniczych, z krowami mlecznymi, zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym, było jednym z większych ekonomicznie (tab. 1).

Największymi nakładami pracy ogółem w badanych latach charakteryzowało się przeciętne gospodarstwo Słowacji (17,4 AWU³) i Republiki Czeskiej (8,4 AWU). Podobna zależność wystąpiła w średnim gospodarstwie z: uprawami polowymi, krowami mlecznymi, zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym i w gospodarstwach

Tabela 2. Nakłady pracy najemnej (SE020) w AWU w średnim gospodarstwie w Polsce i wybranych krajów UE w latach 2004-2008 w zależności od nastawienia produkcyjnego

Table 2. Paid labour input (SE020) in the AWU in the medium farm in Poland and selected EU countries in the years 2004-2008, depending on the purpose of the production

Kraj/ Country	Razem TF8/ Total TF8 grouping	Uprawy polowe/ Field crops	Uprawy ogrodni- cze/ Horticul- ture	Uprawy trwale/ Other perma- nent crops	Krowy mleczne/ Milk cows	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym/ Other grazing livestock	Zwierzęta ziarnożerne/ Granivores	Mie- szane/ Mixed
Republika Czeska/CZ	7,0	5,6	3,7	4,5	6,7	2,3	10,8	14,7
Estonia/ EW	1,6	0,5	2,9	-	4,2	0,3	-	1,4
Węgry/H	1,2	0,8	1,2	1,1	2,4	0,8	2,3	1,8
Litwa/LT	0,5	0,5	1,8*	1,1	0,2	0,1	6,1	0,5
Łotwa/LV	0,9	0,9	1,1	2,7	0,6	1,2	21,9	0,6
Polska/PL	0,2	0,3	1,4	0,8	0,1	0,1	0,2	0,1
Słowacja/ SK	16,1	8,3	-	-	27,4	15,6	-	40,6

* objaśnienie jak w tab. 1/explanation see tab. 1

Źródło: opracowanie własne na podstawie FADN 2004-2008
Source: own study based on FADN 2004-2008

³ AWU – jednostka przeliczeniowa pracy ogółem (ang. Annual Work Unit).

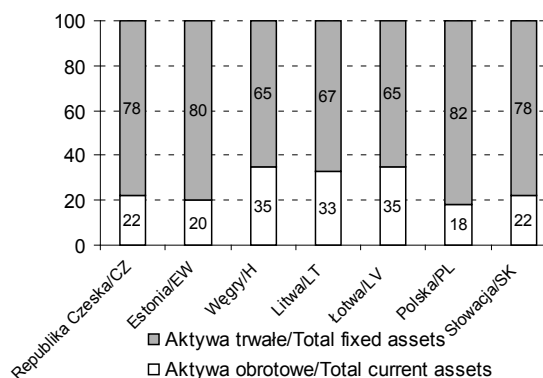
mieszanych. Spośród gospodarstw specjalizujących się w uprawach ogrodniczych największa liczba pełnozatrudnionych ogółem wystąpiła w średnim gospodarstwie łotewskim (6,8 AWU) i Republiki Czech (5,4 AWU), w gospodarstwach z uprawami trwałymi Republiki Czech (6,1 ESU) i łotewskim (4,4 AWU), z nastawionych na zwierzęta ziarnożerne – łotewskim (22,9 ESU) i Republiki Czech (12 ESU).

Najmniejszą natomiast liczbą pełnozatrudnionych ogółem charakteryzowało się średnie polskie i węgierskie gospodarstwo (odpowiednio: 1,8 i 1,9 AWU). Spośród gospodarstw z uprawami polowymi, uprawami ogrodniczymi, uprawami trwałymi, zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym, najmniejsze nakłady pracy w badanych latach poniosło średnie gospodarstwo węgierskie (odpowiednio: 1,5, 2,2, 1,7 i 1,6 AWU), natomiast z krowami mlecznymi, zwierzętami ziarnożernymi przeciętne gospodarstwo polskie (odpowiednio: 1,8 i 1,7 AWU).

Najwięcej pracowników najemnych zatrudniało gospodarstwo słowackie i czeskie (odpowiednio: 16,1 i 7 AWU), najmniej analogiczne gospodarstwo polskie (0,2 AWU) (rys. 1). Taka sama prawidłowość wystąpiła w gospodarstwach z uprawami polowymi, krowami mlecznymi, zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym oraz w gospodarstwach mieszanych. Spośród gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych i uprawach trwałych, największe nakłady pracy najemnej wystąpiły w przeciętnym gospodarstwie Republiki Czech, natomiast z gospodarstw nastawionych na zwierzęta ziarnożerne – na Łotwie.

Z polskich gospodarstw, będących w polu obserwacji FADN, największymi nakładami pracy najemnej charakteryzowało się przeciętne gospodarstwo z uprawami ogrodniczymi i uprawami trwałymi (odpowiednio: 1,4 i 0,8 AWU) (tab. 2).

Aktywa obejmują ogół środków i składników majątkowych, którymi jednostka dysponuje w danym czasie, posiadających określoną wartość pieniężną [Goraj, Mańko 2009]. Największą wartością aktywów w pierwszych latach po akcesji, charakteryzowało się badane przeciętne gospodarstwo słowackie i Republiki Czech, najmniejszą – polskie (tab. 3). Podobna zależność wystąpiła wśród gospodarstw wyspecjalizowanych w krowach mlecznych, zwierzętach żywionych w systemie wypasowym i w gospodarstwach mieszanych. Spośród gospodarstw z uprawami polowymi, ogrodniczymi, trwałymi, największa wartość aktywów wystąpiła w średnim gospodarstwie Republiki Czech, natomiast z wyspecjalizo-

Rysunek 2. Struktura aktywów (SE436) w średnim gospodarstwie w Polsce i wybranych krajach UE w latach 2004-2008

Figure 2. Assets (SE436) in the medium farm in Poland and selected EU countries in the years 2004-2008

Źródło: jak w tab. 2

Source: see tab. 2

Tabela 3. Wartość aktywów ogółem (SE436) w EUR w średnim gospodarstwie w Polsce i wybranych krajach UE w latach 2004-2008 w zależności od nastawienia produkcyjnego

Table 3. The value of total assets (SE436) in the euro in the medium farm in Poland and selected EU countries in 2004-2008, depending on the purpose of the production

Kraj/ Country	Razem TF8/ Total TF8 grouping	Upra- wy polowe/ Field crops	Uprawy ogrodnicze/ Horticul- ture	Uprawy trwale/ Other permanent crops	Krowy mlecz- ne/ Milk cows	Zwierzęta żywione w systemie wpa- sowym/ Other grazing livestock	Zwie- rzęta ziarno- żerne/ Granivo- res	Mieszane/ Mixed
Republika Czeska/CZ	727222	652814	326807	308340	622397	333009	1407797	1321682
Estonia/EW	177734	124266	170281	-	314362	130077	-	177844
Węgry/H	141262	132873	75353	111694	269929	152245	202715	168535
Litwa/LT	87336	101212	78359*	99171	76524	79645	431137	79563
Łotwa/LV	83436	96554	168040	142595	65150	83101	1477533	56533
Polska/PL	79347	78070	127036	98704	96907	98977	114646	62335
Słowacja/SK	1179049	608874	-	-	2079761	1198229	-	2912401

* objaśnienie jak w tab. 1/explanation see tab. 1

Źródło: jak w tab. 2

Source: see tab. 2

wanych w zwierzętach ziarnożernych Łotwy. Polskie przeciętne gospodarstwo prowadzące rachunkowość unijną wyspecjalizowane w uprawach polowych, uprawach trwałych i zwierzętach ziarnożernych posiadało najmniejszą wartość aktywów w porównaniu z analogicznymi spośród badanych państw (tab. 3).

Aktywa służą gospodarstwu do uzyskiwania dochodu. Uporządkowane są według tempa krążenia środków. Dzieli się na aktywa trwałe, używane w gospodarstwie przez wiele lat oraz aktywa obrotowe, zużywane w jednym cyklu produkcyjnym. Ich zróżnicowane tempo krążenia wskazuje na ich zróżnicowany wpływ na możliwość uzyskiwania dochodu. Im więcej środków pieniężnych ulokowanych jest w środkach trwałych, tym niższa jest płynność finansowa i tym trudniej uzyskać w gospodarstwie wysoki dochód [Goraj, Mańko 2009].

Spośród analizowanych gospodarstw najbardziej korzystną strukturą aktywów charakteryzowało się przeciętne badane gospodarstwo Węgier, Łotwy i Litwy, a najmniej – Polski.

Wnioski

1. Możliwości produkcyjne i dochodowe średniego gospodarstwa wybranych państw UE, wyznaczone jego potencjałem produkcyjnym, w pierwszych latach po akcesji były bardzo zróżnicowane.
2. Największymi obszarowo były gospodarstwa słowackie, Republiki Czech oraz Estonii. Przeciętne polskie gospodarstwo rolne (prowadzące rachunkowość unijną) charakteryzowało się najmniejszą średnią powierzchnią użytków. Polskie największe obszarowo przeciętne gospodarstwo, w badanych latach było nastawione na uprawy polowe, zwierzęta żywione w systemie wypasowym, krowy mleczne.
3. W pierwszych latach po akcesji największą wielkością ekonomiczną charakteryzowało się średnie gospodarstwo słowackie i Republiki Czeskiej oraz Węgier i Estonii. Najmniejszymi były: średnie gospodarstwo łotewskie, polskie i litewskie. Polskie przeciętne gospodarstwo specjalizujące się w uprawach ogrodniczych, z krowami mlecznymi, zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym, było jednym z większych ekonomicznie.
4. Największymi nakładami pracy ogółem w badanych latach charakteryzowało się przeciętne gospodarstwo Słowacji i Republiki Czeskiej, najmniejszymi średnie gospodarstwo polskie i węgierskie. Spośród badanych gospodarstw najczęściej pracowników najemnych zatrudniało w badanych latach przeciętne gospodarstwo słowackie i czeskie, najmniej analogiczne gospodarstwo polskie. Z polskich gospodarstw będących w polu obserwacji FADN, największymi nakładami pracy najemnej charakteryzowało się przeciętne gospodarstwo z uprawami ogrodniczymi i uprawami trwałymi.
5. Najbardziej korzystną strukturą aktywów pod względem uzyskiwania dochodu charakteryzowało się przeciętne badane gospodarstwo Węgier, Łotwy i Litwy, najmniej – Polski.
6. Możliwości produkcyjne i dochodowe (wyznaczające możliwości rozwojowe) określone potencjałem produkcyjnym polskiego przeciętne gospodarstwa były mniej korzystne w badanych latach niż analogicznych gospodarstw badanych krajów, które wraz z Polską weszły w 2004 r. do Unii Europejskiej.

Literatura

- Czyżewski A., Henisz-Matuszczak A.** 2004: Rolnictwo Unii Europejskiej i Polski. Studium porównawcze struktur wytwórczych i regulatorów rynków rolnych. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań, 220.
- Goraj L., Mańko S.** 2009: Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym. Difin, Warszawa.
- Hunek T.** 1975: Wyżywienie, rolnictwo i wieś w Polsce, LSW, Warszawa.
- Kukuła S., Krasowicz S.** 2006: Regionalne zróżnicowanie polskiego rolnictwa w świetle badań IUNG-PIB, Puławy.
- Manteuffel R.** 1979: Ekonomika i organizacja gospodarstwa rolniczego. PWRiL, Warszawa.
- Rychlik T., Kosieradzki M.** 1978: Podstawowe pojęcia w ekonomice rolnictwa. PWRiL, Warszawa. [www.ec.europa.eu/agriculture/rica].

Summary

Production and profit capacity of the farms designate their productive potential. Therefore, this potential determines their opportunities for development. For this reason, the purpose of this study was to assess the production potential of the average Polish household in selected types of farming (TF8) and corresponding selected countries of the European Union in the first years after accession. The source data for the study were "FADN Standard Results" collected according to uniform rules in the computer database that is published on the website of the European Union. To reduce the impact of random factors, analysis was performed on the averages of the period 2004-2008. Production and profits capacity (defining opportunities for development) referred to the production potential of the average Polish household in the surveyed years were less favorable than the corresponding holding countries surveyed, which together with the Poland joined, in 2004, the European Union.

Adres do korespondencji:

dr inż. Maria J. Orłowska
 Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy
 Katedra Ekonomiki i Doradztwa w Agrobiznesie
 ul. Prof. S. Kaliskiego 7, bud. 3.1, 85-789 Bydgoszcz
 tel. (52) 340 80 25, e-mail: orjol@utp.edu.pl